

Herkes ut yapar da...

MERT ALİ BAŞARIR

Ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Klasik Türk Müziği çalgıları arasına katılan udun, eski Mısır'da yapıldığı, sonraları da İslam düşünürü Farabi tarafından geliştirildiği bilinir. Hatta Farabi'nin udu için de bir söylence dolayış dillerde: Farabi çok sevdiği oğlunu yitirir ansızın. Onu toprağa vermeye kıyamaz. Bir kayaya bırakır. Orada zamanla çürür Farabi'nin oğlu. Derisi göğüs kafesine yapışır. Farabi üzüntü içindedir. İzdırabını dindirmek için oğlunun bağırsaklarını göğüs kafesine doğru çekerek tel yapar. Sonra da oğlunun çürümüş bedenini kucağına alıp başlar çalmaya.

Ut yapımı klasikler arasında çoktan yerini almış. Çünkü ustası yok denecek kadar az artık.

Ut ustası yok denecek kadar az. Hadi usta, oğluna nasıl ehil ut yapılacağını şöyle anlatmış: "Herkes ut yapar da sapını ortaya getiremez. Ut takozuna sapını bağlarken bir buçuk milimetre geriden tak ki akort payı kalsın."

28 yıldır ut yapan Engin Eroğlu, utları bugün 10 milyon liraya kadar alıcı bulan Manol Usta'nın yetiştirdiği Hadi Usta'nın oğlu... Onca yıldır ladin ağacı talaşları içinde elinde iskarpelesi, kıl testeresi ve pulanyası. Ut yapıyor küçük atölyesinde. Geçen yıl ölen babasının atmış dört yılda beş bine yakın ut, tambur, keman ve kemenceye imza attığını, kendisinin de bin beş yüze yakın ut yaptığını söylüyor.

Tambur çalan babası Hadi Usta önceleri Zonguldak'ta mobilya imal ettikten sonra bağlama yapımcısı Şemsi Yastıman'ın yanına giriyor İstanbul'a dönüşünde. Daha sonra kendisine Laleli'de bir dükkân açıyor.

Bugün hayatta olmayan Manol Usta'nın yetiştirdiği diğer ut yapımcıları ise Üsküdarlı Mustafa Usta, Onnik Usta ve Çakır Hamza Usta.

Utlar zenne ve normal kalıplar olmak üzere iki çeşit. Zenne kalıp kadınlar için daha küçük ebatta. Örneğin zenne kalıplarında eğri sapın uzunluğu on dokuz santimetre iken erkek kalıplarında bu ölçü yarım santim fazla. Bir de çocuk kalıbı var ki bunun alıcısı oldukça az.

Tekne bölümü nemde tutkal bırakıyor, çok sıcakta çatlama yapıyor. Bu yüzden udu nemden ve aşırı ıstıdan korumak gerekiyor. Piyasadaki utların ağaç ve işçilik bakımından yetersiz olduğu için akort tutmadığını söylüyor ut yapım ustaları.

Uzun vitrinini oluşturan ön kısım "göğüs tahtası" için rustaşların tek tercihi ladin ağacı. Teller eskiden hayvan bağırsağından çıkarılırken, şimdi tam randıman için La Bella marka kullanılıyor. Bu enstrümanın ses

senk de kullanılan diğer malzemeler arasında. Ut teknesi abanozdan olmasa bile düz sapın üzerine mutlaka bu ağaçtan konulmalı ki teller sapı aşındırmasın.

Uzun vitrinini oluşturan ön kısım "göğüs tahtası" için rustaşların tek tercihi ladin ağacı. Teller eskiden hayvan bağırsağından çıkarılırken, şimdi tam randıman için La Bella marka kullanılıyor. Bu enstrümanın ses

veren orta kafesi büyükbaş hayvan boynuzundan yapılıyor. Büyük tek kafes Şam yapısı utların belirgin özelliği. Türk utlarında ise büyük kafesin yanında iki küçük kafes daha bulunuyor. Eskiden mızrap olarak iyi esneyebilmesi için uzun süre yağda bekletilmiş kartal tüyü kullanılıyordu. Günümüzde ise bu görev bir plastiğin sırtında. Udun kenarlarına, kafeslere, sap üstüne, mızrap altına sedef de işlenebiliyor. Bir udun ağırlığı kullanılan malzemenin cinsine göre 500 ile 750 gram arasında

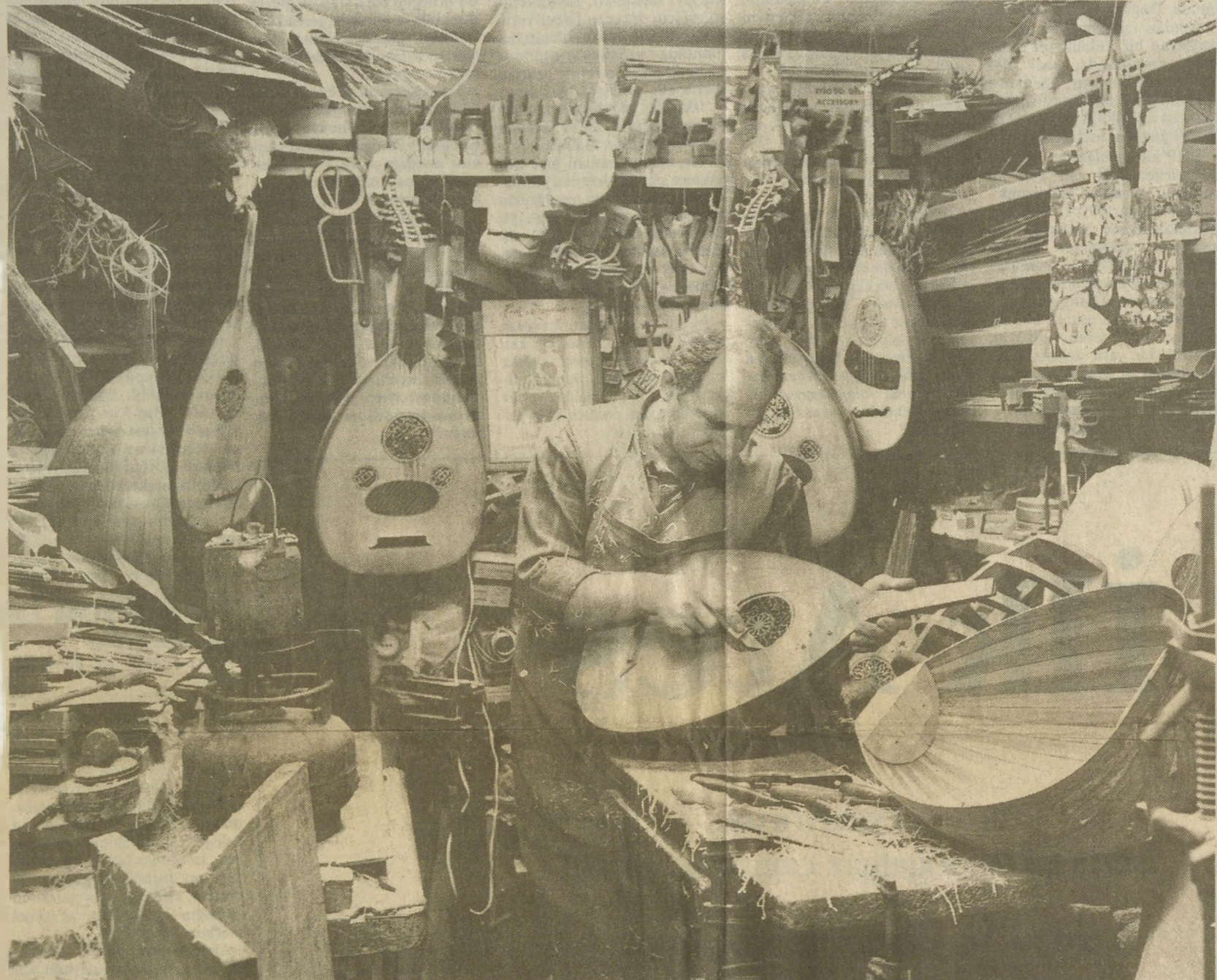
Ut yapımına takozdan başlıyor Engin Usta. Tekneyi oluşturan kesilmiş çember ve flatoları kızgın ütü ile şekillendiriyor ut kalıbı üzerinde. Bu aşamadan sonra çember aralarını sıcak tutkalla yapıştırırken hazırladığı düz sapa el testeresi ile kırılgaç kuyruğu yuva açıp takozu yerleştiriyor. Udun göğsü diye tabir edilen ön yüzünün tahtasını da seritte dört milimetre kadar inceltmeye geliyor sıra. İskarpele ile udun ve kafeslerin kenarlarına flato yuvalarını açıp bu flatoları gömmesi de yine bir titiz çalışmanın ürünü. Kafes yuvalarını açarken bıçaklı pergel kullanıyor. Kıl testeresi ile boynuzdan kafesleri oyması yaklaşık üç saat sürüyor. Daha sonra göğsün arkasına yedi tane olan ses direklerini çakıyor birer birer. Ardından göğsü tekneye monte edip eğri sapı yerine takıyor.

Piyasadaki utların ağaç ve işçilik bakımından yetersiz olduğu için akort tutmadığını söyleyen Engin Usta, bir udu on gününde bitiriyor. Santur yapan kimisinin kalmadığını da belirten ut yapımcısı keman, kemence, tambur, kanun ve gitar da tamir ediyor.

Udu rutubetten ve çok sıcaktan korumak gerekiyor. Çünkü ut teknesi rutubette tutkal bırakıyor, çok sıcakta ise çatlama yapıyor. Engin Usta'nın ut yaptığı sanatçılar arasında Coşkun Sabah, Sinan Özen, Baki Duyarlar, Necdet Tokathoğlu, Mutlu Torun, Hüsnü Üstün ve Ateş Böceği Ercan bulunuyor.

3. Selim "Çok tel kırılır sine-i Kanunda / Nâ ehlin eline mızrap verince" demiş. Hadi Usta da oğlu Engin'e 3. Selim'in öğütüne uyarak nasıl ehil ut yapılacağını sınırlarını vermiş:

"Ut göğsünü inceltirken dik kat et delme. Bu kapağı tam iki milimetre tut. Çember genişlikleri çok önemli. Kıl kadar kaçırırsan yirmi üç çemberde yirmi üç metre eder, son çemberi koyacak yer bulamazsın. Ut teknesinin kalınlığı da iki buçuk milimetre geçmemeli. Herkes ut yapar da sapını ortaya getiremez. Ut takozuna sapı bağlarken bir buçuk milimetre geriden tak ki akort payı kalsın."

Engin Eroğlu, 28 yıldır ut yapıyor. Onca yıldır ladin talaşları içinde elinde iskarpelesi, kıl testeresi ve pulanyası, ut yapıyor. (Fotograf: KAYIHAN GÜVEN)